

Genusdimensioner i svensk kommunal planering och krishantering En forskningsöversikt

Emmy Dahl
Malin Henriksson

<p>Utgivare:</p> <p>581 95 Linköping</p>	<p>Publikation: VTI rapport 677</p>		
<p>Författare: Emmy Dahl och Malin Henriksson</p>	<p>Utgivningsår: 2010</p>	<p>Projektnummer: 50742</p>	<p>Dnr: 2009/0546-23</p>
<p>Projektnamn: Samhällsplanering genus FOI</p>			
<p>Uppdragsgivare: FOI</p>			
<p>Titel: Genusdimensioner i svensk kommunal planering och krishantering – en forskningsöversikt</p>			
<p>Referat (bakgrund, syfte, metod, resultat) max 200 ord:</p> <p>Syftet med denna forskningsöversikt är att genom en litteraturstudie av hur genusteori och genusperspektiv hanterats i forskning om kommunal planering dra lärdomar inför etableringen av ett nytt forskningsfält: genus och klimatanpassning.</p> <p>Forskningsöversikten har visat att kvinnor ofta framställs som en homogen grupp med gemensamma intressen inom de olika områden som studerats: boende, medborgarinflytande, trygghet, planering och planeringspraktiker och kris- och riskhantering.</p> <p>Forskningsöversikten ger överlag anledning att uppmuntra analyser som kan ge en bredare bild av både kvinnors och mäns liv och av olika familjeformer för att på så sätt bryta föreställningen om män respektive kvinnor som homogena grupper. Studier av hur genus skapas och återskapas som en social och kulturell konstruktion kan vidareutveckla fältet. Ett intersektionellt perspektiv kan dessutom synliggöra hur normer för genus, etnicitet, familj, sexualitet, ålder och klass samverkar och bidrar till olika former av exkluderingar och kategoriseringar i samhällsplaneringen.</p>			
<p>Nyckelord: Kommunal planering, genusforskning, krishantering, risk, genus</p>			
<p>ISSN: 0347-6030</p>	<p>Språk: Svenska</p>	<p>Antal sidor: 29</p>	

Publisher: SE-581 95 Linköping Sweden	Publication: VTI rapport 677		
	Published: 2010	Project code: 50742	Dnr: 2009/0546-23
	Project: Samhällsplanering genus FOI		
Author: Emmy Dahl and Malin Henriksson	Sponsor: FOI		
Title: Gender dimensions in Swedish municipal planning and crisis management – a research review			
Abstract (background, aim, method, result) max 200 words: <p>The purpose of this research review of gender dimensions within research of municipal planning is to learn from previous studies as a new field of research is being established, namely gender and climate mitigation and adaptation.</p> <p>The research review has shown that women are often depicted as a homogenous group with common interests within the different areas that are included in the study: housing, civil rights to participate and influence political decisions, safety, planning and planning practices, risk and crisis management.</p> <p>The result from the research review encourages further research that broadens the picture of both the multiple lives of women and men and likewise illustrates multiple family forms. This research can challenge the notion of men and women as homogeneous groups. Studies of the construction and reconstruction of gender as a social and cultural category may further develop this field. An intersectional perspective on urban planning may also visualize how gender, ethnicity, family, sexuality, age and class intersect and contribute to various forms of exclusion.</p>			
Keywords: Planning, gender studies, crisis management, risk			
ISSN: 0347-6030	Language: Swedish	No. of pages: 29	

Förord

Denna rapport beskriver hur genusaspekter har hanterats i svensk forskning om kommunal planering. Rapporten ger bland annat perspektiv på hur genusaspekter hanterats genom att studera forskning utförd under flera decennier. Målgruppen för studien är alla som arbetar med kommunal planering och risk- och sårbarhetsarbete inom både forskning och kommunal praktik.

Rapporten är ett resultat av ett uppdrag från forskningsprogrammet Climatools vid Försvarets forskningsinstitut, FOI (kontaktperson: Annika Carlsson-Kanyama). Climatools är ett tvärvetenskapligt forskningssamarbete mellan FOI, KTH, Konjunkturinstitutet och Umeå universitet som ska ge verktyg för anpassningar till klimatförändringarna. Climatools löper 2006–2011 och finansieras av Naturvårdsverket.

Rapporten har författats av Emmy Dahl, VTI och Linköpings universitet, och Malin Henriksson, Linköpings universitet. Författarna vill tacka Annika Carlsson-Kanyama för värdefulla kommentarer under arbetets gång.

Linköping april 2010

Jane Summerton

Kvalitetsgranskning

Granskningsseminarium har genomförts 23 februari 2010 av Jane Summerton vid VTI och Annika Carlsson-Kanyama vid FOI. Emmy Dahl och Malin Henriksson har genomfört justeringar av slutligt rapportmanus 26 mars 2010. Projektledarens närmaste chef, Jane Summerton, VTI, har därefter granskat och godkänt publikationen för publicering 20 april 2010.

Quality review

Review seminar was performed on 23 February 2010 by Jane Summerton at VTI and Annika Carlsson-Kanyama at FOI. Emmy Dahl and Malin Henriksson have made alterations to the final manuscript of the report. The research director of the project manager Jane Summerton, VTI, examined and approved the report for publication on 20 April 2010.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Summary	7
1 Inledning	9
2 Tema 1: Boendefrågor i centrum	11
3 Tema 2: En fråga om kvinnors inflytande.....	13
4 Tema 3: Rädsla och otrygghet i staden	15
5 Tema 4: Planerare och deras praktiker.....	17
6 Tema 5: Genusaspekter av risker och krishantering.....	21
7 Sammanfattande analys	21
7.1 Samhällsplanering och genus – ett historiskt perspektiv	24
7.1.1 Från det privata till det offentliga.....	24
7.1.2 Från visioner till vad?	24
7.2 Tolkningar av genusaspekten	25
8 Avslutande reflektioner: mot en genusmedveten risk- och krishantering .	27
Referenser.....	28

Genusdimensioner i svensk kommunal planering och krishantering – en forskningsöversikt

av Emmy Dahl och Malin Henriksson*
VTI
581 95 Linköping

Sammanfattning

Syftet med denna forskningsöversikt är att genom en litteraturstudie av hur genusteori och genusperspektiv hanterats i forskning om kommunal planering dra lärdomar inför etableringen av ett nytt forskningsfält: genus och klimatanpassning.

Den forskning om genus och samhällsplanering som har bedrivits under närmare 40 år kan delas in i fyra olika teman: *boende*, *medborgarinflytande*, *trygghet*, *planering* och *planerings-praktiker*. Ett femte tema, *kris- och riskhantering*, introduceras på grund av dess relevans för forskningsfältet genus och klimatanpassning.

Forskningen om *boendefrågor* har berört olika sätt att organisera bostaden för att svara mot kvinnors behov, men också ifrågasatt kärnfamiljens isolering i samhället. Kvinnors erfarenheter har setts som centrala att utforska, medan mäns erfarenheter osynliggjorts.

Gällande *medborgarinflytande* så sysselsätter forskningen sig med frågan om ifall kvinnors medverkan i planeringsprocesser leder till en annorlunda eller ”bättre” planering. Genom kvinnors medverkan blir planeringen bredare vad gäller perspektiv. Typiska frågor som kvinnor är tänkta att bidra med är barns behov och vikten av att hushållsarbete är praktiskt och enkelt. Kvinnor framställs bitvis som en homogen grupp.

Trygghet är ett forskningsområde som har fått stor genomslagskraft i den praktiska samhällsplaneringen. Samtidigt lyfts kritik mot att när trygghet diskuteras så konstrueras kvinnor ofta som rädda. Hur kvinnors rädsla kan synliggöras men samtidigt inte leda till schablonbilder av kvinnlighet är därför en fråga som har uppehållit forskarna inom detta forskningsområde. Ett intresse för hur män hanterar rädsla saknas dock.

Forskningen om *planering och planeringspraktiker* är omfattande. Resultaten pekar emellertid på en ambivalens kring hur mäns och kvinnors erfarenheter av livet i samhället ska betraktas. Finns det en grundläggande skillnad mellan könen eller beror skillnaderna på mäns och kvinnors olika erfarenheter? Tanken om två biologiskt olika kön har historiskt lett till att samhället blir ojämlikt eftersom könen tilldelas olika värden och rättigheter. Att negligera könets betydelse för hur fysiska rum upplevs kan dock innebära att planeringen blir könsblind. Forskningen i sig kan även reproducera bilden av män och kvinnor som olika vilket leder till att planeringen fortsätter att reproducera ojämlikhet.

I forskningen om *krishantering, risk och kön* har genus som social och kulturell konstruktion uppmärksamats. Genus ses som inflytelserikt över hur individer, praktiker och organisationer hanterar och påverkas av kriser och risker. Forskningen är dock inte särskilt omfattande. Mer kunskap om genusaspekter av hur män och kvinnor

---

* Tema teknik och social förändring, Linköpings universitet

drabbas av kriser, hur organisationer med ansvar för krishantering präglas och hur risker definieras och värderas efterfrågas.

Forskningsöversikten ger överlag anledning att uppmuntra analyser som kan ge en bredare bild av både kvinnors och mäns liv och av olika familjeformer för att på så sätt bryta föreställningen om män respektive kvinnor som homogena grupper. Studier av hur genus skapas och återskapas som en social och kulturell konstruktion kan vidareutveckla fältet. Ett intersektionellt perspektiv kan dessutom synliggöra hur normer för genus, etnicitet, familj, sexualitet, ålder och klass samverkar och bidrar till olika former av exkluderingar och kategoriseringar i samhällsplaneringen.

Dimensions of gender in Swedish urban planning and crisis management – a research review

by Emmy Dahl and Malin Henriksson*

VTI (Swedish National Road and Transport Research Institute)

SE-581 95 Linköping Sweden

Summary

The purpose of this research review of gender dimensions within research of municipal planning is to learn from previous studies as a new field of research is being established, namely gender and climate mitigation and adaptation.

Research on gender and urban planning in Sweden during the last 40 years has focused on four different themes: *housing*, *civil rights to participate and influence political decisions*, *safety issues* and *planning and planning practices*. A fifth theme is included in this review, *managing risks and crises*, because of its relevance for research on climate mitigation and adaptation.

Research on *housing* has led to discussions about ways of designing houses in favor of women's needs and has questioned the isolation of the nuclear family. Women's experiences have been the core interest, while men's experiences have been neglected.

Considering the question of *civil rights to participate and influence political decisions*, research emanating from this perspective has raised questions about whether an increased participation from civil women in the practice of planning would have substantial or preferable effects on the results. Researchers have argued that including women in the process broadens the represented perspectives. Women are, however, partly represented as a homogenous group.

Research on *safety issues* and gender has had a big influence on the practice of planning. Implications of focusing on women's fear are discussed; e.g. that women are depicted as frightened. How to shed light on the fear of women without supporting stereotypes is thus a question debated among researchers. Circumstances of men's fear are not investigated.

Research on *planning* and *planning practices* are widespread. One dilemma within planning that is highlighted through research is that planners often use images of a more equal society when planning today's society (where inequalities still exists). A risk is thus that planning is consolidating inequality. The alternative is that planners should help women and men to live more equal lives in the society of today. Furthermore, there seems to be a tendency of neglecting gendered impacts of the built environment and reproducing images of men and women as different.

Within the field of *crises management, risk and gender*, gender as a social and cultural construction has been acknowledged. Gender is seen as an important principle when managing crises and risks on an individual as well as an organizational level. However, the research is not particularly extensive. More knowledge about gendered aspects of

---

* The Department of Thematic Studies - Technology and Social Change, Linköping University

how men and women are affected by crisis and how organizations in charge of crisis management are characterized as well as how risks are defined and valued is called for.

To sum up, the result from the research review encourages further research that broadens the picture of both the multiple lives of women and men and likewise illustrates multiple family forms. This research can challenge the notion of men and women as homogeneous groups. Studies of the construction and re-construction of gender as a social and cultural category may further develop this field. An intersectional perspective on urban planning may also visualize how gender, ethnicity, family, sexuality, age and class intersect and contribute to various forms of exclusion.

1 Inledning

Genusfrågor är viktiga att beakta i det pågående klimatanpassningsarbetet som inriktas på omställning av det svenska samhället, inte minst i kommunerna, med anledning av klimatförändringar. En aspekt är att all kommunal och statlig verksamhet ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv vilket kräver kunskap om genusfrågor och en problematisering av relevanta genusaspekter i kommuners arbete. För närvarande finns emellertid relativt liten kunskap om hur kommuner behandlar genusdimensioner i sin översikts- och/eller detaljplanering samt vilka forskningsresultat som finns inom området.

För att bygga upp ett forskningsfält om genus och klimatanpassning är det värdefullt att kunna dra lärdomar av hur genusteori och perspektiv har hanterats inom andra liknande forskningsområden. Ett sådant område är kommunal planering. Syftet med denna forskningsöversikt är att genom en litteraturstudie undersöka på vilka sätt genusperspektivet har hanterats inom forskning om kommunal planering.

Rapporten har aktualiserats genom forskningsprogrammet Climatetools som drivs av FOI på uppdrag av Naturvårdsverket. Forskningen inom Climatetools sker i samverkan med KTH, Umeå universitet och Konjunkturinstitutet. Uppdraget är att hjälpa beslutsfattare att anpassa vårt samhälle till konsekvenserna av klimatförändringarna. De verktyg som forskarna inom programmet arbetar fram kommer att täcka in områden som hälsa, bebyggelse, turism och friluftsliv. Jämställdhet är en av aspekterna som kommer att tas upp i verktygen.

Denna rapport fokuserar på ett trettiotal texter som på olika sätt hanterar genus och fysisk planering. Ambitionen har varit att beröra forskning som är praktisknära. En annan ambition har varit att kartlägga den forskning som trots allt finns om risk, sårbarhet och krishantering utifrån ett genusperspektiv. Eftersom genusforskning inom det sistnämnda området inte är speciellt omfattande har vi breddat perspektivet och inkluderat kunskapsöversikter som inte bara diskuterar forskning utan även myndighetsrapporter inom området. Dessa kunskapsöversikter ger även en internationell överblick av forskningsfältet, vilket vi bedömt som intressant med tanke på den begränsade mängd material som finns om svenska förhållanden. Materialinsamlingen har vidare begränsats till litteratur skriven i ett akademiskt sammanhang vilket innebar att de äldsta texterna är hämtade från 1970-talet. Tidigare än så har vi bara funnit artiklar av politisk karaktär om samhällsplanering och genus. Vi har inte inkluderat kommunala planer i översikten eftersom tonvikten ligger på *forskning* om kommunal planering och risk och krishantering.

Litteratursökningen har genomförts i databasen Kvinnsam som är en tvärvetenskaplig databas för nationell och internationell genusvetenskaplig forskning. Databasen täcker också in statliga utredningar och myndighetsrapporter. De nyckelord vi använt för sökningen är *översiktplanering*, *detaljplanering*, *kommunal planering*, *samhällsplanering*, *risk*, *risk och sårbarhet (rsa)* och *krishantering*. Vi har även genomfört sökningar på engelska för att hitta material om svenska förhållanden på engelska. Eftersom det finns relativt lite material om genusaspekter av risk, sårbarhet och krishantering har den sökningen även genomförts i databasen Scopus. Scopus är en multidisciplinär databas för vetenskapliga artiklar. Relevanta sökord och avgränsningar för forskningsöversikten har bestämts i samråd med FOI. Följande frågor har varit vägledande för vår läsning och granskning av materialet:

- 1) Hur har genusperspektivet hanterats?
- 2) När kommer genusperspektivet in (i vilka sammanhang)?

- 3) Vilka svårigheter/utmaningar kan identifieras med genusperspektivet?
- 4) Vilka dimensioner eller sätt att angripa genusfrågor saknas?
- 5) Vilka lärdomar kan dras av forskning om genushantering inom samhällsplaneringen när genus ska integreras i kommuners klimatanpassningsarbete?

I genomgången av materialet har vi identifierat fyra olika teman som var och en representerar olika sätt att konkretisera genusdimensionen i samhällsplaneringen. Temana visar därför på hur genusaspekten har tolkats och konstruerats som en fråga om: *boendefrågor, medborgarinflytande, trygghet* och om *planerares praktiker*. De olika temana avspeglar till viss del även hur forskningen har växlat fokus under den tidsperiod som litteraturen producerats. Forskningen om krishantering och risk har vi valt att återge som ett eget tema. Vi ser en pedagogisk poäng i att återge forskningsfältet tematiskt, men kan samtidigt konstatera att viss litteratur ibland präglas av mer än ett av våra teman. Vi hoppas därför att läsaren betraktar den tematiska indelningen enbart som en vägvisning.

Eftersom terminologin i de analyserade texterna vi har gått igenom varierar, kommer vi även att beröra begrepp som *jämställdhet* och *kön*. Vi har valt att följa den terminologi som finns i varje enskild text men använder oss i övrigt av genus när vi resonerar mer fristående från materialet.

Texten är disponerad enligt följande: Den största och inledande delen av rapporten består av presentationer av de fem tematiska avsnitten. Därefter följer en kronologisk överblick på hur forskningens huvudfrågor har förändrats från mitten av 1970-talet fram till 2000-talets första decennium. Vi presenterar därefter en sammanfattande beskrivning av hur tolkningar av genusteori och perspektiv under perioden har präglats av vissa utgångspunkter medan andra har hamnat mer i skymundan. Avslutningsvis drar vi samman trådarna i en utblick med fokus på framtida frågeställningar för forskning. Vi har då låtit syftet att bredda och förankra genusforskningen inom samhällsplanering och krishantering i ett bredare genusvetenskapligt forskningsfält vara vägledande för våra förslag på framtida inriktningar.

2 Tema 1: Boendefrågor i centrum

I den studerade litteraturen finns flera texter som lägger fokus på bostadsfrågor som centrala för att samhällsplaneringen ska bli mer jämställd. I delar av denna litteratur är kärnfamiljens isolerade vardag ett problem, medan andra delar lägger större fokus på särskiljandet av och hierarkin mellan produktion och reproduktion (lönarbete och obetalt arbete). Lösningar för att bryta familjens isolering eller utmana kvinnors ansvar för hushållsarbete söks i bostadsformer som utmanar hushållens oberoende som till exempel kollektivhus, föräldrakooperativ eller gemensam organisering av en ”mellannivå” i lokalsamhället (Krantz, 1991; Lundahl, 1979; Sangregorio, 1994; SOU 1979:56). Mellannivån innebär att man upprättar en nivå mellan det privata och det offentliga, där man till exempel i ett bostadsområde tillsammans organiserar de arbetsuppgifter som man har gemensamt. Barnomsorg, matlagning och skötsel av den fysiska miljön sköts av män och kvinnor som delar närmiljö med varandra. På så sätt möts i mellannivån både proffs och amatörer, män och kvinnor, ensamstående och kärnfamiljer (Krantz, 1991; Sangregorio, 1994). I delar av materialet från 1990-talet diskuteras just strävan efter en mellannivå som typisk för 1970-talet, den förefaller därför alltså som alltmer frånvarande under senare år (Björk, 1995; Almqvist, 1995).

En skiljelinje kan således ses mellan litteratur som problematiserar familjens isolering och annan litteratur som helt eller delvis framställer problemet som en brist i bostadsdesignen eller i planeringen av bostadsområden och vill se mer ändamålsenliga lösningar. Lösningarna kan vara att bostäder inte är utformade efter kvinnors eller hushållsarbetets behov eller att kommunikationerna till arbete och service är bristfälliga vilket skapar tidspress eller försvårar möjligheter för kvinnor att förvärvsarbeta. I den statliga utredningen *Steg på väg: nationell handlingsplan för jämställdhet* från 1979 (SOU 1979:56) har fokus helt hamnat på boendefrågans fysiska aspekter. Både problem och lösning identifieras inom samhällsplaneringen. Syftet med en mer jämställd planering är då att få kvinnor att i högre utsträckning förvärvsarbeta. Med bättre kommunikationer och nära till både arbete och serviceinrättningar förutspås fördelningen av förvärvsarbete att kunna fördelas mer lika mellan kvinnor och män. (SOU 1979:56)

Ett område som fokuseras i forskningen om samhällsplanering, genus och boende är omvärderingen av praktiker i samhället. Gunilla Lundahl (1979) som skriver om en nordisk konferens om kvinnor och bostadsfrågor, understryker att det reproduktiva arbetet måste uppvärderas och bör få sätta sin prägel på och forma villkoren för det produktiva arbetet, istället för tvärtom. Hos Birgitta Krantz (1991) blir omvärderingen en konsekvens av en praktisk omorganisering. När det vardagliga arbetet förläggs till en mellannivå som delas av män och kvinnor leder det till en *könsneutralisering* av hushålls- och omsorgsarbete men även av materiell förvaltning av närområdet. (Krantz, 1991)

Trots kritiken av kärnfamiljens isolerade tillvaro är kärnfamiljen en central utgångspunkt för forskningen om boende och genus. Andra familjeformer lyfts sällan fram. Annika Almqvist (1995) menar att kvinnor i retrospektiv har eftersträvat både ”likhet” och ”särart”. Kvinnor har både velat arbeta i samma utsträckning som män, men också syssla med det specifikt ”kvinnliga” hushålls- och omsorgsarbetet. Småhus är en möjlig boendeform som uttrycker en kombination av arbete och familj, men den leder ändå inte till någon framgång för jämställdheten eller förändring i grunden enligt Almqvist (1995). Någon som också diskuterar likhet och särart är Inga-Lisa Sangregorio (1994) som förhåller sig till riskerna med att utgå ifrån kvinnors ”annorlunda perspektiv” eller föreställningar om kvinnor som en homogen grupp. Sangregorio hanterar frågan genom

att hävda att det finns en mångfald av kvinnoperspektiv som kan vaskas fram praktiskt genom att kvinnor med olika erfarenheter och kunskaper samlas och tillsammans skapar visioner för boendefrågor. Hon menar också att större fokus måste läggas på männen och deras växande roll i reproduktionen, snarare än att kvinnor ska "bli som män". Sangregorio lyfter även fram Tora Fribergs modell där kvinnors olika livsformer blir belysta och "mellanlivsformen" benämns som den livsform som skapar nya möjligheter till vardagsliv för kvinnor utan att hela övergå i det tidigare "manliga" sättet att leva. (Sangregorio, 1994)

I de senare texterna om boende i antologin *Mitt i nittioalet* kommer en del nya perspektiv in. Mia Björk menar till exempel att senmoderniteten har utmanat den tidigare nära kopplingen mellan tid och rum. Men vad innebär detta för synen på boendefrågor och hushållsarbete, minskar uppdelningen mellan reproduktion och produktion? Björk (1995) diskuterar utvecklingen men analysens ambitioner är svårtolkade. Bland annat kritiserar föreställningen att teknikens inträde i hemmet har underlättat för kvinnor med argumentet att kvinnor fortfarande utför hemarbete, men att sinnligheten i arbetet har försvunnit. Kvinnor är nu snarare konsumenter än producenter i relation till hemmet då exempelvis färdiga varor inhandlas istället för att tillverkas av dem själva. Björk menar att kvinnor alieneras från det stora kunskapsområde som hushållsarbetet tidigare innebar och att teknikens allt större inflytande på livets olika områden utgör ett nytt sätt att kontrollera kvinnors kroppar. (Björk, 1995)

Sammanfattningsvis har synen på bostadsfrågornas roll i den genusmedvetna samhällsplaneringen genomgått en förändring som är lätt att uppfatta som ett tecken på en förändrad syn på genusfrågor under de olika decennierna. Samtidigt finns under 1990-talet både material som delvis ansluter sig till 1970-talets ambitioner om en "mellanlivsform" (Sangregorio, 1994; Krantz, 1991) och Almqvist (1995) som tydligt vill göra "nya" feministiska analyser av feminism, boende och planering. Problembilden har emellertid skiftat mellan att vara kärnfamiljens isolering, konstruktionsmissar i bostadsområden, en kritik av alltför stort fokus på kärnfamiljen och kritik av överdriven optimism inför teknikinträdet i hushållet. Med den skiftande problembilden förändras även visionerna; kollektiva lösningar ersätts av ökad problematisering av kärnfamiljens centrala plats och efterfrågan av forskning kring ensamboende och alternativa familjer. (Almqvist (red), 1995)

3 Tema 2: En fråga om kvinnors inflytande

Fyra texter i denna översikt lägger fokus på förutsättningarna för kvinnors medborgarinflytande som ett sätt att genusintegrera eller genusmedvetandegöra samhällsplaneringen. De två texter som skrevs under 1990-talet domineras av en tro på ett ”kvinnligt” perspektiv (Alenmark & Sandelius, 1992; Jensfelt, 1993). Att kvinnor har andra erfarenheter eller egenskaper¹ än män blir det argument som motiverar varför kvinnors medborgarinflytande är viktigt. Ibland möts flera olika perspektiv på kvinnor och genus i samma skrift, som i intervjuboken av Maud Alenmark och Kerstin Sandelius (1992), där Yvonne Hirdmans begreppsapparat med bland annat *genussystem* bryts mot ett avsnitt om ”kvinnors tänkande” och en kvinnlighet som bland annat förknippas med något ”vardagsnära”. Det samlade teoretiska intrycket blir splittrat. Kvinnors deltagande i samhällsplanering framställs kunna leda till bostadsområden där hushållsarbete är enkelt och praktiskt och det är nära till daghem, skola och annan service. En variation av bostadsformer i samma område lyfts även fram som positivt för att ge barn från olika ekonomiska och sociala familjeförhållanden samma förutsättningar. (Alenmark & Sandelius, 1992)

En tydligare teoretisk ambition finns hos Carina Listerborn som vill problematisera idealen om kommunikation som har präglat planeringsteori sedan 1980-talet. Den kommunikativa tanken handlar om att planerare snarare än att planera *för* invånare ska planera *med* dem. Planerare måste därmed kunna hantera människors olika intressen, kunskap och sätt att kommunicera. De måste utveckla ett reflexivt arbetssätt. Kritik mot den kommunikativa tanken har betonat att alla röster inte framträder på samma villkor. Det finns en risk att kommunikation förhårligas och maktrelationer förbises. Marginaliserade kvinnors röster blir ofta exkluderade. (Listerborn, 2007)

Listerborns ambition är att visa på den komplexitet som delaktighet i planering innebär. Med stadsdelen Rosengård som empiriskt exempel diskuterar hon hur imperialistiska föreställningar kan påverka samarbete med invandrade kvinnor. Hon frågar sig hur lätt det är att utöva inflytande ifrån en samhällsposition som är underordnad och knappt erkänd. Planerares roll i att sätta ramarna för medborgarinflytande behöver också problematiseras. När planerare ser sig som experter och betraktar processen av medborgarinflytande som en *pedagogisk* process, kan de bestämma vilka som ska delta och samtidigt undgå att ifrågasätta sig själva. Sammantaget innebär det stora avståndet mellan de som planerar och de som det planeras för att medborgarinflytande är svårt att uppnå. Det skapar en diskrepans mellan planerares bild av bostadsområdet och kvinnornas bild. Kvinnors vardagliga och kanske starka engagemang i en ”glokal” omgivning kan även utspela sig på en arena som planerare varken söker upp eller känner till. (Listerborn, 2007)

En mer praktisk karaktär har Cecilia Jensfelts (1993) och Christine Hudsons och Jessica Wides (2008) texter. Jensfelt (1993) har skrivit ett studiematerial som riktar sig till kvinnogrupper som vill engagera sig i samhällsplaneringen. Texten fokuserar på hur kvinnor ska gå till väga, snarare än på vad kvinnor kan tänkas ha för åsikter om planeringen. Hudson och Wide (2008) skriver framförallt för praktiker och undersöker hur kvinnors delaktighet i samhällsplaneringen kan förbättras. Författarnas bild av en jämställd stad är en trygg, trivsamt och spännande plats. De är måna om att lyfta fram staden

---

¹ Distinktionen mellan det potentiellt essentiella som ligger i talet om ”egenskaper” och det mer socialt präglade som antyds i ”erfarenheter” är inte alltid tydliggjord i materialet.

som en positiv arena för kvinnor, trots att forskningsfältet till stor del har fokuserat på stadens negativa aspekter för kvinnor. (Hudson & Wide, 2008)

Hudsons och Wides (2008) ambition att utöka kvinnors delaktighet i samhällsplaneringen utvecklas i och med att de bjuder in kvinnor som på olika sätt redan är aktiva i staden till idéseminarier. Mötena, som genomförts som en del av studien, visar att kvinnorna har behov av att få tydliggjort för sig vad samhällsplanering innebär. Deltagarna önskar sig även att se snabba resultat av dialogsamtal med planerare eller politiker. Det framstår som viktigt att kreativiteten hos medborgarna uppmuntras. Att få formulera sin drömstad är ett sätt att få upp ögonen för samhällsplanering eller att låta kvinnor utsmycka staden. Kvinnor får emellertid inte bjudas in för sent i planeringsprocessen då ett potentiellt medinflytande riskerar bli mer likt konsultation än en faktisk chans att påverka. (Hudson & Wide, 2008)

Trots att Hudson och Wide (2008) skriver om kvinnors medborgarinflytande och planeringspraktik i ett akademiskt sammanhang har analyserna ingen tydlig teoretisk förankring. En förklaring till detta kan vara att studien presenterats som en rapport riktad till allmänheten. Vi menar att en risk med angreppssättet att vända sig uteslutande till kvinnor är att jämställdhet framstår som en angelägenhet enbart för kvinnor.

Sammanfattningsvis vill vi peka på hur kvinnor som grupp framställs i forskning om medborgarinflytande. I materialet från 1990-talet, Alenmark och Sandelius (1992) och Jensfelt (1993), framställs kvinnor i huvudsak som en relativt homogen grupp med andra intressen och egenskaper än män som grupp. Kvinnors olikhet från män blir det som motiverar att kvinnors medborgarinflytande måste stärkas. Planeringsunderlaget blir inte allsidigt utan kvinnors medverkan. De intressen som kvinnor sägs driva (barns behov och vikten av att hushållsarbete är praktiskt och enkelt) kommer att prioriteras högre om kvinnor får större inflytande.

I den mer nyproducerade litteraturen (Listerborn, 2007; Hudson & Wide, 2008) återfinns inte samma tillskrivande av egenskaper till kvinnor som tidigare, även om båda texterna sätter kvinnor i fokus. Men här introduceras också en ny skiljelinje, nämligen mellan kvinnor och planerare. Planerare hamnar i centrum på ett annat sätt än tidigare. Listerborn (2007) bygger en intersektionell analys genom att fokusera på kvinnor i marginaliserade bostadsområden och att använda postkolonial feministisk teori. Men artikeln är framförallt problematiserande och visar inte på några konkreta sätt att hantera planerares mångbottnade maktövertag. Hudson och Wide (2008) är på ett sätt lika inriktade på kvinnor som litteraturen från 1990-talet med den skillnaden att visionerna för den jämställda staden är något annorlunda än då. Den trygga, trivsamma och spännande staden har ersatt det tidigare praktiska och barnvänliga bostadsområdet.

4 Tema 3: Rädsla och otrygghet i staden

Forskning om trygghet i relation till planering verkar ha fått stort inflytande på den faktiska planeringen. Detta kan bero på att forskningen är praktiknära och forskningsresultaten kan upplevas vara lätta att använda. Därmed inte sagt att fältet trygghet är ett stort fält i den svenska kontexten. Carina Listerborn (2002) och Birgitta Andersson (2005a; 2005b) är de som utifrån ett planeringsperspektiv har tagit upp frågan om trygghet och genus.

Listerborns (2002) avhandling *Trygg stad* berör föreställningar om kvinnors rädsla och trygghet i stadens rum. Kopplingen till planering är att hon bland annat studerar hur kommunala trygghetsprojekt aktualiserats, genomförts och utvärderats. Hon utgår från kvinnors rädsla för sexuellt våld och diskuterar trygghetsdiskurser, det vill säga hur vetenskap, policyutveckling och lokal praktik skapar olika förståelser av trygghet. (Listerborn, 2002)

Listerborn (2002) menar att diskussionen om kvinnors rädsla kan verka både frigörande och inskränkande. Att belysa rädsla kan potentiellt sett leda till kvinnors ökade rörlighet men kan också riskera en stigmatisering av kvinnor som offer. Listerborns forskning visar att en bild av att vara kvinna är att vara bärare av rädsla. I de lokala trygghetsprojekt som Listerborn undersökt diskuteras ofta kvinnors rädsla i sig. Diskussionen berör inte bakomliggande orsaker till varför kvinnor är rädda eller vem de egentligen är rädda för. Att kön har betydelse för vem som är rädd och varför är alltså tämligen accepterat bland praktikerna men hur och varför diskuteras mer sällan. Listerborn menar att kvinnors rädsla adderas till övriga problem utan ytterligare analys. (Listerborn, 2002)

Listerborn pekar på att en bild av rädsla som etablerats i den vetenskapliga diskursen är att kvinnors rädsla är irrationell. Kvinnor som grupp är mer rädda än män men samtidigt minst benägna att faktiskt bli utsatta för våld. Kvinnors rädsla tas därför i planerings-sammanhang inte på allvar, utan ses som något som kvinnor endast upplever. Andra gruppers utsatthet, exempelvis missbrukares och ungdomars, står för en mer konkret problembild. Denna vetenskapliga diskurs har fått genomslagskraft i planeringspraktiken. Listerborn visar bland annat att kvinnliga planerare ibland tycker att det är svårt att få ihop rollen som professionell planerare med rollen som kvinna. Att kvinnors rädsla ses som överdriven eller upplevd snarare än reell är ett sätt för kvinnliga planerare att förhålla sig yrkesmässigt till trygghet. Men som kvinnor ser planerarna det som naturligt att förhålla sig till rädsla och framförallt att undvika risker när de själva rör sig i miljöer som kan upplevas som otrygga. (Listerborn, 2002)

Även Andersson (2005a) berör i sin forskning uppfattningen att kvinnors rädsla är irrationell. Hon väljer att kalla tendensen för *riskparadoxen* och det paradoxala består i att kvinnor ses som mer rädda än de bör vara. Hon är kritisk mot det vetenskapliga och praktiknära sättet att diskutera kvinnors rädsla eftersom det inte görs en koppling till våldets olika uttryckssätt. Andersson menar att våld måste betraktas i ett kontinuum där "mildare" former av våld, som verbala kränkningar och närmanden kopplas samman med grova övergrepp som våldtäkt. En kultur som säger att våldtäkt är den absolut grävsta kränkningen av alla medför att andra typer av våld inte betraktas som lika allvarliga. Eftersom kvinnor från ung ålder lär sig att kränkningar är en del av en normal vardag uppmärksammas inte "lättare" övergrepp och anmälningsbenägenheten blir låg. Statistisk som används för att peka på kvinnors rädsla som irrationell är således inte tillförlitlig och i sig problematisk. Anderssons analys av kvinnors rädsla är tydligt kopplad till tanken om att samhället genomsyras av en könsmaktsstruktur. (Andersson, 2005a)

Kvinnor måste också enligt Andersson (2005b) hela tiden förhålla sig till möjligheten att bli våldtagen vilket gör att de undviker att röra sig i miljöer där riskerna för sexuellt våld ökar. Kvinnor besitter ”tyst” kunskap om faror i det offentliga rummet och använder den kunskapen för att utarbeta *anpassningsstrategier*, som att undvika vissa platser eller utrusta sig med redskap som kan skapa en känsla av trygghet. (Andersson, 2005b)

Ytterligare ett problem med att tala om kvinnors rädsla är att alla kvinnor inte upplever sig som rädda. Anderssons forskning pekar dock på att även de orädda kvinnorna kalkylerar risker och förhåller sig till hot om våld. Andersson använder därför inte själv begreppet rädsla utan fokuserar på risker och riskhantering. En annan dimension som gör henne kritisk till begreppet rädsla är att hon, precis som Listerborn, menar att det riskerar att skapa stereotypa bilder av rädda och svaga kvinnor och orädda män. (Andersson, 2005b)

Andersson gör i sin forskning en koppling mellan kvinnors trygghet och planering. Hon betraktar transportplanering och stadsplanering som exempel på hur mäns erfarenheter och intressen i samhället prioriteras. Följden blir att kvinnor måste hitta individuella lösningar på ett problem som egentligen bör ligga på en samhällsnivå. De som arbetar med transport- och samhällsplanering behöver fråga sig vem som är användare av en kommunal tjänst och vilka behov de har för att få syn på när kön spelar roll. Om planeringen inte medvetet försöker inkludera alla användares erfarenheter tillgodoses oftast bara mäns behov. Anderssons forskning står den fysiska planeringen nära då hon ger exempel på olika initiativ på lokal nivå som genomförts för att skapa en tryggare offentlig miljö. Ett exempel som nämns är ett ettårigt projekt på gatukontoret i Malmö med fokus på kvinnors upplevelse av trygghet och säkerhet. (Andersson, 2005b)

Både Listerborn och Andersson är tydligt kritiska mot att konstruera kvinnor som rädda. Samtidigt ser de risken med att osynliggöra kvinnors rädsla. Balansen är svårhanterad och frågan är om begrepp som riskkalkylerande verkligen leder till ett annat sätt att forskningsmässigt konstruera kvinnlighet på. Att varken Listerborn eller Andersson intresserar sig för hur män hanterar rädsla och/eller kalkylerar med risk när de rör sig i det offentliga rummet kan bidra till bilden av kvinnor som rädda. Mäns hypotetiska rädsla osynliggörs i och med denna fokus.

Att Listerborn och Andersson är ensamma på forskningsfältet om planering och trygghet ur ett genusperspektiv är anmärkningsvärt, särskilt med tanke på att det finns en lång tradition av feministisk forskning som teoretiserar mäns våld mot kvinnor, en tradition som både Listerborn och Andersson tydligt korresponderar till. Varför har feministiska forskare inte i högre grad intresserat sig för det fysiska rummet? Och varför har planerare inte varit mer angelägna att förstå hur sexualiserat våld påverkar framförallt kvinnors förståelse av offentliga rum?

Medan Listerborn mer tydligt, framförallt i och med den diskursanalytiska ansatsen, antar ett konstruktivistiskt perspektiv, är Andersson förankrad i den radikalfeministiska tanketraditionen. Radikalfeminismen har bland annat fått kritik för att istället för att fokusera på samhällets ekonomiska och juridiska institutioner skylla kvinnoförtryck på gruppen män. Detta är problematiskt då alla män inte befinner sig i överläge mot alla kvinnor, men också för att män drabbas negativt av ett sexistiskt samhälle. En annan kritik av radikalfeminismen är att den ser kvinnor som en homogen grupp (Gemzöe, 2002). Både Andersson och Listerborn är tydliga med att olika grupper av kvinnor upplever rädsla och otrygghet olika och har olika skäl till att uppleva rädsla. Samtidigt menar båda att kvinnor, i egenskap av sitt kön, bär symptomen för ojämlikhet och mäns våld mot kvinnor.

5 Tema 4: Planerare och deras praktiker

Ett viktigt tema i forskningen om fysisk planering ur ett genusperspektiv är att lyfta fram vad planerare gör och tänker samt vilka möjligheter det finns att planera för ett mer jämställt samhälle. De svenska forskarna verkar börja intressera sig för planeringspraktiker först på 1990-talet. Tongivande inom denna forskning är framförallt Anita Larsson och Tora Friberg. De har tillsammans skrivit en rad texter om fysisk planering (1997, 2000, 2002). Larsson (Larsson: 2003, 2006, 2005) har sedan fortsatt intressera sig för fysisk planering medan Tora Friberg i sin enskilda produktion framförallt fokuserat på transportplanering och utvecklat ett mer kulturgeografiskt tänkande. På grund av detta fokuserar vi här framförallt på den gemensamma produktion och på Anita Larssons forskning. Larsson har också tillsammans med journalisten Anne Jalakas skrivit boken *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Vi tar också upp Gärd Folkesdotter (1997) som i planeringstidskriften PLAN med hjälp av Yvonne Hirdmans begreppsapparat frågar sig vilket förhållningssätt till kön som historiskt varit rådande inom samhällsplaneringen.

Inledningsvis är frågan vilken möjlighet det finns att planera för ett jämställt samhälle intressant. Larsson (2003) menar att trots att all kommunal och statlig verksamhet skall genomsyras av jämställdhet (s.k. gender mainstreaming) har denna politiska överenskommelse endast haft begränsad inverkan på den fysiska planeringen. Samtidigt menar Larsson att det i Plan- och bygglagen (PBL) finns goda möjligheter att arbeta med jämställdhet på grund av formuleringen att planen ska främja ”en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala förhållanden”. Hon menar vidare att propositionen till PBL uttrycker en vilja att arbeta med jämställdhet. Här utpekas den översiktliga planeringen som ett område där det blir extra viktigt att planera för jämställdhet. Bebyggelsestrukturen i kommunerna har stor betydelse för jämställdheten menar Larsson, men det är i den översiktliga planeringen de stora linjerna för bebyggelse dras. Trots detta har Boverket, som har i uppdrag att sprida kunskap om lagen och dess tillämpning, tolkat jämställdhet som en fråga för detaljplaneringen. Jämställdhet blir i Boverkets tolkning en fråga om att ta tillvara på kvinnors erfarenheter och berör därför endast vardagslivet som tolkas som hemmet och dess närhet. Larsson menar att detta är problematiskt eftersom vardagslivet tolkas alldeles för snävt, exempelvis resor till och från arbetet och arbetet glöms bort. En konsekvens av Boverkets hantering av frågan är att den översiktliga planeringen ses som könsneutral, vilket i själva verket snarare pekar på en könsblindhet. (Larsson, 2003)

Genom att studera översiktsplaner från perioden 1950 och framåt har Folkesdotter (1997) analyserat hur planerare hanterat kön och genus under den senare delen av 1900-talet. Hon visar att kvinnor i planerna från 1950- och 1960-talet framförallt framställts som mödrar och husmödrar medan män framställts i egenskap av arbetskraft och fastighetsägare. I planerna från 1965 till 1975 nämns kön inte explicit och Folkesdotter menar att denna förmenta könsneutralitet snarare är könsblind. Efter 1975 nämns kön i planerna igen men nytt är att kvinnor benämns som arbetskraft. Att kvinnor inte får arbete eller heltidsarbete framställs som ett problem. Även att arbetsmarknaden är könssegregerad ses som problematiskt. (Folkesdotter, 1997)

Folkesdotter (1997) försöker också svara på frågan huruvida planerares perspektiv påverkas av manliga och kvinnliga synsätt. Hon utgår från tidigare forskning som pekat på att kvinnor och män kan ha olika värderingar eller prioriteringar när de får vara delaktiga i planeringsprocesser. Förklaringen till detta ser Folkesdotter i kvinnors ansvar för omsorgsarbete vilket ger dem särskilda erfarenheter och referensramar. En slutsats

är därför att det blir viktigt vems perspektiv som får genomslag i planeringen. Med hjälp av denna utgångspunkt försöker Folkesdotter titta framåt för att se hur en möjlig framtid kan se ut. Om kvinnor och män blir mer jämlika i förhållande till varandra kommer sannolikt också deras syn på planering att bli mer lika. Exempelvis nämns hur män som arbetar med barn lyfter "kvinnliga" perspektiv i en studie som Folkesdotter tidigare arbetat med. Frågan är dock om minskade könsskillnader kommer accentuera andra skillnader, till exempel skillnader förknippade med klass, ålder och etnicitet. (Folkesdotter, 1997)

Liksom Folkesdotter (1997) använder sig Gunnel Forsberg (2006) av Hirdmans begreppsapparat då hon försöker finna verktyg för en mer jämställd stadsplanering. För Forsberg blir olika genuskontrakt ett sätt att visa på variationer i förståelsen av kön och att dessa variationer tar sig rumsliga och geografiska uttryck. Även om Forsberg framhåller att det i storstäder finns genuskontrakt som är mer tilltalande för kvinnor så är bilden inte entydig. Landsbygd och städer skapar både möjligheter och begränsningar för kvinnor. Ett exempel kan vara att jobben i storstäder kan upplevas vara mindre traditionellt kvinnliga medan otryggheten i städerna upplevs som större. Forsberg menar att genusanalyser är en förutsättning för att planeringen ska kunna öka jämställdheten. För Forsberg handlar en genusanalys om att problematisera dualistiska begreppspår som tydligt kopplas till föreställningar om kön. Exempel på begreppsparen är: offentligt/privat, produktion/reproduktion, nationell/lokal, stad/land, konkret/abstrakt. (Forsberg, 2006)

I relation till Folkesdotters (1997) försök att historiskt granska hur planeringen uttrycker och reproducerar kön är också Anita Larssons bidrag i antologin *Speglingar av rum* från 2005 intressant. Även Larsson gör en tillbakablick för att se när jämställdhet blev ett tema inom den fysiska planeringen. Hon menar att folkhemstanken var viktigt för att jämställdhetsperspektivet skulle införlivas i samhällsbyggandet. När staten byggde miljonprogram började man tänka utifrån "kvinnors intressen". Liksom Folkesdotter pekar Larsson på att utvecklingen har gått från ett perspektiv där kvinnor endast skildrades som hemmafruar till ett tillvaratagande av "kvinnors perspektiv". (Larsson, 2005)

Larsson pekar vidare på att när medborgare aktivt dras in i planeringen skapas utrymme för frågor som relateras till kvinnors erfarenheter. Jämställdhet i planeringen kan därför tolkas som att skapa miljöer som är anpassade för kvinnor. Ett viktigt tema för kvinnor har visat sig vara trygghet och hur man rör sig i bostadsområdet. Även om det finns exempel på planerare som jobbat med jämställdhetsfokus menar Larsson att frågorna har svårt att få fäste i den fysiska planeringen. (Larsson, 2005)

Dilemmat med planeringsarbete menar Larsson är att planeringen pekar framåt mot ett förändrat samhälle där jämställdhet bör råda, men samtidigt utgår från dagens situation, då viss ojämlikhet råder. Planeringen riskerar alltså att befästa ojämlikhet genom att ta fasta på dagens situation. Genom att analysera genus och studera underordningens mekanismer i planeringsprocessen kan man undvika dilemmat. (Larsson, 2005, 2006)

Larsson och Jalakas (2008) vill med *Jämställdhet nästa!* utveckla teoretiska verktyg som kan bidra till en mer jämställd planering i praktiken. Boken kan med andra ord ses som en brygga mellan teori och praktik. Författarna ser i linje med dessa utgångspunkter genusperspektivet som ett verktyg för att förstå hur ojämlikhet skapas och åter-skapas. Jämställdhet betraktas som ett politiskt mål och att anlägga ett genusperspektiv blir ett sätt att uppnå detta mål. En viktig utgångspunkt är att det inte räcker med kvantitativa åtgärder för att uppnå jämställdhet. Att förstå hur en verksamhet ser ut och

fungerar blir viktigare än att räkna kvinnor och män i verksamheten. (Larsson & Jalakas, 2008)

En vanlig föreställning, som bygger på en övertro till kvantitet, är att om bara fler kvinnor börjar planera så kommer planeringen automatiskt att bli jämställd. Detta tanke-sätt utgår från att kvinnor tänker på ett ”kvinnligt sätt” och har specifika behov. Det är vidare problematiskt eftersom män utifrån denna tanke fräntas allt ansvar för en jäm-ställd planering. Larssons och Jalakas menar att planeringens uppgift istället är att fråga sig var och hur underordning sker, uppstår och vidmakthålls. (Larsson & Jalakas, 2008)

En fråga som Larsson och Jalakas lyfter är vad en mer jämställd samhällsplanering kan bidra med. De menar att en jämställd samhällsplanering inte kan vara ett mål i sig, snarare är målet att hjälpa män och kvinnor att leva mer jämställda liv. Planeringen bör alltså vara ett redskap för att underlätta människors vardagsliv. Författarna är vidare tydliga med att en jämställd planering inte handlar om människor i arbetslivet, utan om människor i samhället. (Larsson & Jalakas, 2008)

Larsson och Jalakas (2008) menar att planering bör handla om att skapa förutsättningar för att binda samman livet i den privata sfären med livet i den offentliga sfären. Denna analys känns igen från Forsbergs (2006) forskning som tidigare refererats till. Att ge båda sfärerna en likvärdig status i planeringsprocessen kan påverka jämställdheten positivt. Idag ses den offentliga sfären som överordnad i planeringssammanhang. Där sker planeringen av den övergripande strukturen för ett samhälle och det framställs som att det inte har med kön att göra utan istället påverkar män och kvinnor lika. (Larsson & Jalakas, 2008)

Larsson och Jalakas (2008; Larsson 2006) förespråkar ett vardagslivsperspektiv i plane-ringen. De menar att den traditionella uppdelningen mellan arbete och fritid är förenklad och att obetalt arbete osynliggörs genom denna förenkling. Att det obetalda arbetet tar mycket tid både generellt och i relation till kvinnors tid är viktigt att erkänna. Ett var-dagslivsperspektiv innebär att koppla samman produktion och reproduktion och se dem som inbäddade i varandra. I vardagslivet ingår således inte bara vård och omsorg utan också arbetslivet, vilket inkluderar transporter till och från arbetet. Genom att lyfta in vardagslivsperspektivet får planerare ett verktyg som synliggör kvinnors traditionella erfarenhetsvärld och knyter samman social reproduktion med produktion.

Ytterligare en spänning som Larsson och Jalakas identifierar i den rådande planerings-praktiken är hur könsneutralitet uttrycks. Könsneutralitet kan innebära att alla behandlas lika oavsett kön, etnicitet och ålder. Men det finns en risk att planeringen istället för den uttalade könsneutraliteten blir könsblind. Att planeringen ska svara mot ett allmänin-tresse kan därför i sig osynliggöra att män och kvinnor har olika erfarenheter, i och med att allmänintresse kan tolkas som mäns intresse. (Larsson & Jalakas, 2008)

I flera rapporter undersöker Friberg och Larsson (1997; 2000; 2002) hur planerare arbe-tar med jämställdhetsfrågor samt hur detta arbete påverkas av kön, både planerarnas egna kön och samhälleliga föreställningar om kön.

Inledningsvis analyserar Friberg (Friberg & Larsson, 2002) hur planerarna lyfter fram perspektiv som de menar att kvinnor finner viktiga när de planerar som mänskliga snarare än kvinnliga. Friberg benämner detta som en *omformuleringsstrategi* som också kan tolkas som en *neutraliseringsstrategi*. Att kalla ett perspektiv som lyfts fram av kvinnor för mänskligt är att göra en praktik könsneutral, menar Friberg. Hon belyser däremot inte nackdelarna med att, som planerare tenderar att göra, befästa länkar mellan

kvinnlighet och så kallade ”mjuka värden”. Friberg (2000) belyser dock att planerare ibland har en bild av kvinnor som inte speglar deras nutida levnadsmönster. Samtidigt är Friberg öppen för att planerarnas omformuleringsstrategier inte alltid bör tolkas som motstånd mot jämställdhet. Att använda sig av omformuleringsstrategier kan vara det mest framgångsrika sättet att driva jämställdhetsfrågor inom en patriarkal struktur. (Friberg & Larsson, 2002)

Inom ramarna för *Steg framåt* har Larsson och Friberg (2002) genomfört en enkätundersökning för att svara på om både manliga och kvinnliga planerare tycker det är viktigt att arbeta med jämställdhet inom planeringen, huruvida detta perspektiv mötet motstånd och hur motståndet i så fall uttrycks. Både män och kvinnor menar att det är viktigt att diskutera jämställdhet. Samtidigt uttrycks en frustration över att det saknas konkreta verktyg för att omsätta jämställdhetssträvanden i praktiken. Fribergs tolkning av resultaten är att planerarna behöver mer djupgående kunskaper och förståelse för frågan. Planerarna har vidare ett starkt intresse av att utöka medborgarinflytande och ser delaktighet som ett sätt att skapa ”det goda samhället”. Friberg pekar på att ett intresse för medborgares engagemang kan vara en början för att synliggöra kvinnors intressen. Detta förutsätter dock att alla medborgare kan delta på lika villkor. (Friberg & Larsson, 2002)

Sammanfattningsvis visar forskningen som fokuserar på planering och planeringspraktiker att det finns tydliga ambivalenser när det gäller vad ett genusperspektiv egentligen innebär. Ambivalensen kan iaktas både i faktiska planeringspraktiker liksom i forskningen om dessa. Är planeringens uppgift att innefatta *både* mäns och kvinnors perspektiv? Och vad bygger olika perspektiv på? Finns det en grundläggande skillnad mellan könen eller beror skillnader på mäns och kvinnors skilda erfarenheter? Frågorna är viktiga då tanken om två biologiskt olika kön i sig leder, och har lett till, att samhället blir ojämnt eftersom de olika könen tilldelas olika värden. Att negligera könets betydelse för upplevelser och erfarenheter av det fysiska rummet kan dock innebära att planeringen blir könsblind och endast en grupps perspektiv blir rådande. Forskningen kan i sig reproducera bilden av män och kvinnor som olika vilket, i och med att planeringslitteraturen är praktikinära, kan leda till att planeringen fortsätter att reproducera ojämlikhet. Framförallt Larsson (2006; 2008) gör ett försök till att på allvar ta itu med denna problematik. Att betrakta kön som socialt konstruerat men där både män och kvinnor påverkas av att leva i ett ojämnt samhälle är ett sätt att behandla frågan. Ojämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete och en segregerad arbetsmarknad kan förklaras utan att diskussionen landar i att män och kvinnor är fundamentalt olika. Här blir genusperspektivet viktigt för att komma vidare i analysen.

Att i forskningen fokusera på hur planering och planeringspraktiker bygger på och åter-skapar föreställningar om kön tycks vara ett 2000-talsfenomen. Bortsett från två publikationer från 1997 (Friberg & Larsson, 1997; Folkesdotter, 1997) är den delen av materialet uteslutande från 2000-talet. Det nya millenniet tycks alltså ha väckt frågan om hur offentliga och privata rum konstrueras med hjälp av genusrelationer.

6 Tema 5: Genusaspekter av risker och krishantering

Svensk forskning eller forskning om svenska förhållanden med fokus på krishantering och kön är sällsynt. En grupp forskare i Göteborg har dock påbörjat forskning inom området och genomfört kunskapsöversikter kring kön och krishantering (internationell översikt) och genusfrågor och räddningstjänst. Båda kunskapsöversikterna har tillkommit under 2000-talet men berör litteratur från 1994 och framåt (Lewander m.fl., 2008) respektive från 1995 och framåt (Dahlgren; Lewander, 2007). Vi tar också upp Per Folkessons (2005) avhandling *Katastrofer och män*.

Då denna rapport i övrigt fokuserar på hur genusfrågor hanteras inom kommunal planeringsverksamhet har vi gjort bedömningen att forskning om krishantering inom kommunal verksamhet, som till exempel räddningstjänsten, kan passa in här. Men eftersom forskningen är så mager inkluderar vi även den forskningsöversikt som Per Gustavsson (1997) har skrivit om *Kön, risk och olyckor*² där frågor om kön och risk diskuteras på ett individuellt plan snarare än ett organisatoriskt.

Jenny Dahlgren och Lisbeth Lewander (2007) konstaterar att det nästintill helt saknas forskning om kön och krishantering eller krisberedskap i Sverige. Deras kunskapsöversikt om kön och krishantering innehåller internationell litteratur och även annan litteratur än forskning. De beskriver materialet som empiriskt snarare än teoretiskt. (Dahlgren & Lewander, 2007)

Dahlgren & Lewander (2007) är delvis kritiska till litteraturen om kön och krishantering. Kvinnor och män framställs på ett begränsat och ensidigt sätt. Män knyts till det offentliga och kvinnor till det privata och känslomässiga. Män skapar kunskap om kriser och kan genom sina yrken förebygga kriser. Kvinnor upplever kriser känslomässigt och deras relation till barn och hushåll lyfts särskilt fram. (Dahlgren & Lewander, 2007)

Dahlgren och Lewander (2007) efterlyser forskning om betydelsen av kön i en krisorganisation, betydelsen av kön för kriskommunikation ut i samhället samt mäns erfarenheter av kris. Den litteratur som finns berör indirekt frågan om hur kön påverkar krisorganisationers arbete när mäns och kvinnors könspräglade erfarenheter av krisorganisationers arbete lyfts fram. Men att organisationen i sig är en arena där kön kan ha olika betydelser på olika nivåer undersöks inte i den litteratur som finns på området. Däremot framgår att organisationers sätt att hantera kriser får könsdifferentierade konsekvenser vilket tyder på att området är intressant att studera djupare (Dahlgren & Lewander, 2007).

Riskbegreppet är i sig viktigt att problematisera. Risk visar på att något inte är normalt, men det är lika viktigt att fråga sig vem som definierar risker, vad som framställs som viktigt att skydda, hur trygghet fördelas, vad åtgärder och lösningar siktar mot med mera (Lewander m.fl., 2008). Gustavsson (1997) diskuterar forskning som visar hur kvinnor värderar risker som allvarligare än män gör, men menar också att dylika undersökningar ger en förhållandevis ensidig bild av könsskillnader. Samtidigt är en genomgående tråd i hans forskningsöversikt just könsskillnad. Olika förklaringar till könsskillnader lyfts fram, däribland en underliggande *könsmaktsordning*. (Gustavsson, 1997)

---

² En avhandling med liknande ansats är *Den riskfyllda gemenskapen. Att hantera säkerhet på ett passagerarfartyg* (Eldh, 2004). Christer Eldhs forskning bygger på fältarbete på ett svenskt passagerarfartyg och studerar hur besättningen identifierar och konstruerar riskfyllda situationer. Han visar att männen på fartyget har tolkningsföreträde vad gäller sådana situationer. Något som bland annat är möjligt på grund av att såväl arbetsuppgifter och arbetslag är strikt könssegregerade. Eftersom Folkesson har sammanställt forskning inom området har vi inte valt att fokusera mer ingående på Eldh här.

Riskmedvetenhet påverkas av föreställningar om kön. Dels kan riskuppfattningar som sagt skilja sig mellan män och kvinnor, men de kan också problematiseras på andra sätt, som i relation till vilken grad av kontroll individer har (ju mindre kontroll desto högre riskuppfattning) och i relation till företagskulturer eller lokala kulturer. I samspel med maskulina kulturer och manliga arbetare/invånare kan speciella riskuppfattningar formas (Dahlgren & Lewander, 2007). Upplevd risk kan därmed på olika sätt samspela med individers olika maktpositioner, till exempel genom att privilegierade grupper tenderar att vara mindre oroliga för risker än andra (Gustavsson, 1997).

Även den grad av sårbarhet som individer tillskrivs kan vara könsdifferentierad. Kvinnor tillskrivs högre grad av sårbarhet och uppfattas som mer utsatta för risker än män. Män accepteras inte i lika hög utsträckning som offer för kriser. Det här präglar förhandlingar och beslut som sker under krisen och kan ge män tolkningsföreträde kring vilka åtgärder som ska genomföras. Kvinnors sårbarhet för kriser minskar om det finns samhällsliga skyddsnet. Samtidigt blir tidigare mindre synliga skillnader mellan mäns och kvinnors ekonomiska skyddsnet och tillgångar mycket framträdande under och efter en kris (Dahlgren & Lewander, 2007; Gustavsson, 1997). Att kvinnor drabbas hårdare av krisen på grund av sin ekonomiska utsatthet menar vi kan ses som ett argument för vikten av intersektionella studier av kön och krishantering. Det kan också finnas en könsdimension i vem som har bidragit till att risker uppstår och vilka som enbart har att förhålla sig till risker som andra människor bidragit till, distinktionen är åtminstone i högsta grad maktrelaterad, men något förbisedd inom forskning om könsskillnader i relation till risker enligt Gustavsson (1997).

Kön kan även ses som en faktor som påverkar hur individer reagerar på kriser. Män beskrivs i litteraturen som mindre benägna att söka professionell hjälp men mer benägna att ta till missbruk som ett sätt att hantera kriser. Kvinnor beskrivs som mer benägna att undvika riskfyllda situationer men söker också professionell hjälp när de väl har drabbats (Dahlgren & Lewander, 2007).

Organisationer är platser där konstruktioner av kön kan samspela med krisrelaterade praktiker. En kommunal organisation där detta blir tydligt är räddningstjänsten. Inom räddningstjänsten har frågan om rekrytering både diskuterats och studerats. Flera rapporter om rekrytering av brandmän diskuterar till exempel de fysiska krav som ställs på aspiranter till brandmansutbildningen. Samma sak gäller räddningstjänsten som arbetsplats med fokus på kultur, maskulinitetsproduktion och identitetskonstruktioner knutna till brandmannayrket. Men i debatten om kvinnor inom räddningstjänsten kommer även helt motsatta positioner till uttryck, exempelvis att räddningstjänsten bör vara enkönad. Ett annat exempel är att ett objektifierande förhållningssätt till kvinnor är en del av vad det innebär att var brandman (Lewander m.fl., 2008).

Föreställningar om kön påverkar även det operativa krishanteringsarbetet. Hittills finns bara preliminära forskningsresultat inom området men de pekar mot att könskodade praktiker till exempel kan uppstå i mötet mellan det militära och civila sättet att arbeta, i könssegregerade upplägg och i prioritering av mäns arbetsvillkor (Lewander m.fl., 2008).

Just könssegregering som en strukturerande omständighet i katastrofer är Folkessons (2005) intresse när han bland annat studerar diskoteksbranden i Göteborg. Folkesson fokuserar på de som arbetar med katastrofer och menar att kvinnor redan innan katastrofen har evakuerats från räddningsarbetet och katastrofplatsen genom sin frånvaro inom räddningstjänsten. Män däremot utgör en grupp som förväntas närvara vid livsfarliga insatser. Män placeras därmed i en position av *relativ försumbarhet*. Folkesson

menar vidare att mänskig interaktion vid katastrofer begränsas radikalt och ser köns-segregation som ett sådant exempel. (Folkesson, 2005)

I relation till räddningstjänsten formuleras behov av fortsatt forskning inom flera områden. Några exempel är hur individer konstruerar sig själva som arbetare inom räddningstjänst, hur krishaneringsorganisationer präglas av inkluderande och exkluderande mekanismer samt hur tendensen att omfamna militära praktiker och normer kan omformuleras. Politiska aspekter av kris- och riskbegreppen bör belysas, enligt Lewander m.fl. men också könskodade aspekter av räddningstjänstens nationella uppdrag och i vilken utsträckning kommunala olikheter får förekomma i hanteringen av räddningstjänst. (Lewander m.fl., 2008)

Sammanfattningsvis kan vi, utifrån texter vi har granskat, konstatera att den forskning som finns kring krishantering och kön i Sverige delvis problematiserar kön som social och kulturell konstruktion. I kunskapsöversikterna och i Folkessons avhandling (2005) är perspektivet tydligt närvarande. Kön ses som inflytelserikt över individer, praktiker och organisationer på flera nivåer. Författarna av de båda kunskapsöversikterna efterlyser forskning om hur kön spelar in och får konsekvenser för organisationers hantering av kriser och för individer i krishaneringsorganisationer. De efterfrågar även mer kunskap om könsaspekter av hur män och kvinnor drabbas av krisen och av hur risker definieras och värderas (Lewander m.fl., 2008; Dahlgren & Lewander, 2007).

En analysnivå som hade kunnat få mer utrymme i Gustavssons (1997) diskussioner om könsdimensioner av forskning om risker, är hur män och kvinnor performativt och ständigt återskapar och förändrar föreställningar om kön i relation till risker, dvs. hur män och kvinnor ”gör” kön. Vad kan det innebära att vara kvinna/man och förhålla sig till risker? På vilka sätt har riskupplevelse och riskhantering med (re)produktion av kvinnlighet och manlighet att göra? En sådan ingång innebär att gå vidare från frågan om på vilket sätt och varför det finns könsskillnad och istället undersöka hur könsskillnader görs, tolkas, hanteras, förkastas och förändras. Till sitt försvar efterfrågar Gustavsson (1997) avslutningsvis mer forskning om den sociala konstruktionen av risker och hur den konstruktionen påverkar (vår kursivering) och påverkas av konstruktioner. Här överskrids skillnadstänkandet mer än tidigare.

7 Sammanfattande analys

7.1 Samhällsplanering och genus – ett historiskt perspektiv

Hur har synen på kvinnor, genus och samhällsplanering förändrats under den tidsperiod som litteraturen vi har studerat täcker in? Vilka tendenser kan skönjas?

Sedan det sena 1970-talet har genusperspektivet på olika sätt varit närvarande i den svenska planeringslitteraturen. Under 1980-talet presenterades inga nya forskningsresultat. I stället tog forskning om planering och genus form under 1990-talet. Övergången till 2000-talet har inneburit en förskjutning av perspektiv på flera sätt.

7.1.1 Från det privata till det offentliga

I den tidiga 1970-talsforskningen innebär ett genusperspektiv att kvinnors boendesituation lyfts upp som viktig, snarare än att problematisera förhållandet mellan maskulinitet och femininitet. Två sätt att problematisera kvinnors boende framträder. Å ena sidan synliggörs brister i bostadsdesign och å andra sidan ses kärnfamiljens isolering som en negativ aspekt av planeringen. Olika sätt att bryta denna isolering diskuteras och att kvinnor behöver fler arenor än den privata betraktas som en självklarhet och något att sträva efter. I och med kvinnors utträde på arbetsmarknaden framstår uppdelningen av offentliga och privata rum som en splittring för kvinnor. Hur samhället är organiserat tas visserligen upp i denna tidiga forskning men framförallt är det kvinnors villkor i hemmen som analyseras.

Det är först i slutet av 1990-talet som forskarna börjar intressera sig för planeringen som profession. Vilka som planerar problematiseras liksom vilka samhället planeras *för*. Vidare undersöks vilka tankar om kön planerare själva bär på. Under 2000-talet kan vi också se att män och sätt att konstruera maskulinitet inkluderas i forskningen, om än inte i någon större utsträckning (t.ex. Lewander m.fl., 2008; Folkesson, 2005). Listerborn (2002) innefattar även vetenskapliga praktiker i sin analys av hur planering påverkar samhället och menar att forskningsresultat har stor betydelse för hur planerare exempelvis formulerar planer.

Denna utveckling från hemmen till planeringspraktiker kan beskrivas som ett skifte från det privata till det offentliga. Det är ett tema som känns igen från Forsbergs (2006) och Larssons (2006; Larsson & Jalakas, 2008) forskning. De menar att isärhållandet av privata och offentliga rum är ett sätt att reproducera ojämlikheter mellan män och kvinnor, eftersom ett tänkande i binära termer i sig skapar maktdifferentierade samhällen.

7.1.2 Från visioner till vad?

Vi menar att forskningen från 1970-talet och 1990-talet är mer politisk än den från 2000-talet. Med politisk menar vi att konkreta förslag till förändring och alternativ till dagens samhälle ges stort utrymme. Även om uppdelningen av offentliga och privata rum teoretiskt ifrågasätts idag så saknas visioner för hur samhällen som inte bygger på en sådan uppdelning skulle kunna se ut. I texter från början av 1990-talet (Sangregorio, 1994; Krantz, 1991; Björk, 1995; Almqvist, 1995) pekas kollektiva boendeformer ut som alternativ till de gängse sätten att organisera boende. Man frågar sig om det behövs en ”mellanform” mellan arbetslivet och hemlivet för att kärnfamiljen inte ska känna sig isolerad och för att möjliggöra kvinnors deltagande i arbetslivet. En mellannivå där arbete fördelades lika mellan män och kvinnor skulle på allvar kunna utmana könsmärk-

ningen av omsorgs- och hushållsarbete (Krantz, 1991). Kanske ger dagens fokus på hur kön konstrueras och vilka konsekvenser detta kan ha inte samma utrymme för konkreta förslag för ett annat samhälle. Möjligtvis ser inte dagens planeringsteoretiker det som sitt ansvar att skapa visioner om mer jämställda samhällen. Frågan är om det går att kombinera de två angreppssätten, det vill säga att både dekonstruera och skapa alternativa visioner.

7.2 Tolkningar av genusaspekten

I vår litteraturgenomgång präglas olika tolkningar och användningar av genusperspektivet i stor utsträckning av den kontext och samhällsperiod då texterna har tillkommit. En central utgångspunkt som upprätthålls under hela perioden är kvinnors erfarenheter. Genom att kvinnors erfarenheter, perspektiv och intressen benämns som särskilt viktiga skapas bilden av kvinnor som bärare av särskilda egenskaper. Hur sådana egenskaper framställs skiljer sig åt mellan olika texter: kvinnor kan förknippas med barnvänlighet, kunskap om hushållsarbete, med det vardagsnära, med värnande av närmiljön, med så kallade ”mjuka” eller sociala frågor och med värderingar som representerar motstånd mot ”produktionssamhällets värderingar”. Listerborn (2007) avviker från tendensen i sin artikel om kommunikativ planering. När Listerborn diskuterar hur kvinnor i Rosengård kan få inflytande över samhällsplaneringen blir kvinnor återigen centrala men inte framförallt i egenskap av sina erfarenheter eller perspektiv utan i egenskap av sin marginaliserade position. Här problematiseras istället planerarens (och feminismens) tendens att förfrämliga invandrarkvinnor. (Listerborn, 2007)

Hur författarna förhåller sig till risker med att framställa kvinnor som en enhetlig grupp med vissa egenskaper eller erfarenheter skiljer sig stort mellan texterna. I vissa fall blir ”det kvinnliga perspektivet” inte alls problematiserat och framstår därför som stabilt och entydigt. I andra texter diskuteras hur vissa sätt att tala om kvinnor är bättre än andra sätt. Larsson och Jalakas (2008) lyfter till exempel fram ”erfarenheter” som mer fördelaktigt än ”behov”, eftersom det enligt dem är föränderliga och kontextuella. Friberg och Larsson (2002) diskuterar också hur planerarens syn på kvinnligt och manligt inte avspeglar dagens män och kvinnor utan snarare blickar tillbaka mot ett mer traditionellt vardagsliv. Slutsatsen blir att kvinnor därmed kan framstå som en svag grupp (Friberg & Larsson, 2002). Både Listerborns (2002) och Anderssons (2005a) ambition är att komma bort ifrån dikotoma bilder av rädda kvinnor och orädda män, samtidigt som de menar att kvinnors rädsla inte bör osynliggöras. Trots att de därmed försöker undkomma en homogenisering och stereotypisering av kvinnor som grupp så blir resultatet ambivalent. Kvinnor är och förblir det centrala subjektet för genusperspektivets kunskapsproduktion. På så sätt är genusperspektivet i många texter liktydigt med kvinnors perspektiv. Kroppen (den kvinnliga) blir central för att tillägna sig de egenskaper och erfarenheter som framställs som viktiga. Ett genusperspektiv som undersöker hur konstruktioner av kön påverkar olika samhälleliga områden och nivåer får inte genomslag.

En annan iakttagelse är att män sällan förekommer i den studerade forskningen. När de framträder sker det på ett liknande sätt som kvinnor framställs på: som en homogen och stabil kategori i samhället. Män förknippas med det normativa, med makt och med förvärvsarbete. Män beaktar inte det som framställs som ”kvinnors perspektiv”. De tillåts inte heller bli representanter för ett jämställdhetsperspektiv (förutom i vissa fall som planerare, då planeraren kan vara både man och kvinna) eller bärare av centrala erfarenheter. Manligheten som en social och kulturell konstruktion förblir osynlig.

Normen om den heterosexuella kärnfamiljen är både stark och ifrågasatt inom området. Å ena sidan är den heterosexuella kärnfamiljen given som central utgångspunkt för samhällsplaneringen, å andra sidan ifrågasätts familjens oberoende och isolering, framförallt i texter från 1970- och 1990-talet. Kollektiva lösningar ses då som positiva och kan förändra fördelningen av arbete mellan män och kvinnor. Ju närmre nutiden vi kommer ju mer sällsynt blir visionen om den kollektiva organiseringen av vardagslivet. Samtidigt framstår den enhetliga framställningen av kvinnor som alltmer problematisk.

I forskningen om kön och krishantering återfinns inte samma begränsning som i forskningen om samhällsplanering. Här finns från början en ambition om att undersöka hur kön skapas och återskapas på olika nivåer och platser i krishanteringsorganisationer och när krisen drabbar enskilda. Män får även en mer framträdande roll i den här delen av litteraturen. Folkesson utmanar synen på män som relativt försumbara och synliggör krisen som en stark könssegregerad företeelse (Folkesson, 2005).

8 Avslutande reflektioner: mot en genusmedveten risk- och krishantering

Genom vår översikt av den svenska forskningen om samhällsplanering som på olika sätt anlagt ett genusperspektiv eller lyft kvinnors villkor blir olika sätt att hantera genusrelationer framträdande. Vi har analyserat forskningen ur ett historiskt perspektiv, men vi har också frågat oss vilken typ av genusperspektiv som anlagts och med vilka möjliga konsekvenser. Vår analys kan sammanfattas i ett antal slutsatser som tydliggör vilken riktning vi vill föreslå inom forskning som fokuserar på risk- och krishantering ur ett genusperspektiv. Detta kan också ses som en uppmaning till forskare om genus och samhällsplanering att vidga perspektiven.

En lärdom som kan dras från den samlade planeringslitteraturen är vikten av att inte förutsätta att män och kvinnor alltid befinner sig i olika samhällsrum. En konsekvens av att män och kvinnor ses som åtskilda kan vara att genusperspektivet tolkas som att värna om kvinnors situation i hem- eller omsorgssammanhang. Män förutsätts då befinna sig framförallt i offentliga och professionella miljöer men blir inte föremål för särskilda planeringsinsatser. Denna tolkning innebär att bilden av samhället som uppdelat i offentliga och privata rum reproduceras. Att forska om hemmiljöer eller omsorgsaspekter av planering innebär alltså inte per automatik att kvinnors perspektiv blir synliggjorda, så som det ibland tas för givet.

Det ensidiga fokuset på kvinnor återskapar samtidigt föreställningar om kvinnor och män som två åtskilda och enhetliga grupper. Mäns genuspräglade erfarenheter och intressen osynliggörs. Lika viktigt både när det gäller kvinnor och män är att könskategorierna inte framställs som enhetliga. Framställningen av enhetliga grupper döljer hur olika grupper av män/kvinnor från olika samhällsskikt med olika etnicitet, sexualitet, familjeform och ålder möter olika former av exkludering. Bredd kan till exempel eftersträvas genom att olika delar av livet lyfts fram mer likvärdigt eller att män som föräldrar eller kvinnor som arbetstagare synliggörs. För att ytterligare bredda analysen och infallsvinklarna är andra familjekonstellationer än kärnfamiljen viktiga att lyfta fram. Människor som på olika sätt bryter mot normer kring boende- och familjeformer kan bidra med värdefulla perspektiv kring både nutida svårigheter och visa på alternativ och visioner för framtiden. Trots det värdefulla i synliggörandet av olika grupper ser vi det samtidigt som viktigt att inte fastna i kategoriseringar utan istället lyfta fram hur kategoriseringarna (däribland genusrelaterade) skapas och återskapas som sociala och kulturella konstruktioner, konstruktioner som varierar mellan olika kontexter. Intersektionalitet i bemärkelsen av hur olika typer av normer samverkar borde vara särskilt relevant i relation till krishantering och hur enskilda individer påverkas av kriser.

Sammanfattningsvis efterfrågar vi alltså forskning om kommuners klimatanpassningsarbete som inte oreflekterat reproducerar kvinnor som utsatta för kris och risk, medan män ses som de som skall undsätta kvinnor från kris och risk. Män befinner sig likaväl som kvinnor ibland i utsatta situationer och positioner och kvinnor kan också utföra arbete inom kris- och riskområdet. Givetvis kan kvinnor och män komma att drabbas olika av klimatförändringar eller klimatanpassningsåtgärder, men en analys som inte bygger på stereotypa föreställningar om kön måste föregå en sådan slutsats. Det är nog så viktigt att belysa kvinnor och män som inte lever upp till stereotypa förståelser av genus.

Referenser

- Alenmark, Maud & Sandelius, Kerstin (red), (1992): *Kvinnors makt. Vardagens erfarenheter från politik och samhällsplanering. Förslag för framtiden*. Konsultförlaget: Uppsala.
- Almqvist, Annika (1995): "Hemmet som kvinnofälla, kärleksprojekt eller förhandlingsarena – berättelser om kvinnors liv i välfärden", Almqvist m.fl. (red), *Mitt i nittioalet. Kvinnor identitet och boende*. Gävle: Meyers.
- Andersson, Birgitta (2005a): "Mäns våld blir kvinnors ansvar – riskkalkylering i det offentliga rummet" i Friberg, Tora (red) *Speglingar av rum: om könkodade platser och sammanhang* Stockholm: Östling bokförlag Symposium.
- Andersson, Birgitta (2005b): *Risk: om kvinnors erfarenheter och fysisk planering* Norrköping: Centrum för kommunstrategiska studier, Linköping universitet.
- Björk, Mia (1995): "Om hemarbets etik i det planlösa rummet – det Andra Arbetet under modernismen", Almqvist m.fl. (red) *Mitt i nittioalet. Kvinnor identitet och boende*. Gävle: Meyers.
- Dahlgren, Jenny & Lewander, Lisbeth (2007): *Kön och krishantering – kunskapsöversikt*. Institutionen för genusvetenskap, Göteborgs universitet.
- Eldh, Christer (2004) *Den riskfyllda gemenskapen. Att hantera säkerhet på ett passagerarfartyg*. Kungälv: Arkiv förlag.
- Folkesdotter, Gerd (1997): "Manligt och kvinnlig planlagt" i PLAN 51(1997:2), s. 65–74.
- Folkesson, Per (2005): *Katastrofer och män. Explorativa undersökningar av ett komplext förhållande*, Diss. Nr 2005:7, Skriftserien, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Forsberg, Gunnel (2006): "Genusanalys en utmaning för framsynt storstadsplanering" i Gunnarsson, Ewa (red.) *Kors & tvärs: intersektionalitet och makt i storstadens arbetsliv* Stockholm: Normal.
- Friberg, Tora & Larsson, Anita (2000): *Att bedriva jämställdhet med kommunal översiktplanering*, Lund: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi Lunds universitet.
- Friberg, Tora & Larsson, Anita (1997): *Genusperspektiv i översiktlig planering* Lund: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi vid Lunds universitet.
- Friberg, Tora & Larsson, Anita (2002): *Steg framåt: strategier och villkor för att förverkliga genusperspektivet i översiktlig planering* Lund: Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi Lunds universitet.
- Gemzöe, Lena (2002): *Feminism* Stockholm: Bilda.
- Hudson, Christine & Wide, Jessica (2008): *Den jämställda staden? Om jämställdhet och delaktighet i stadsplaneringen*, Umeå kommun.
- Jensfelt, Cecilia (1993): *Kvinnor. Planering och byggande*. Miljö och naturresursdepartementet. Utbildningsförlaget brevskolan: Stockholm.
- Krantz, Birgitta (1991): "Kvinnovisioner om ett nytt vardagsliv", *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 12(1991):2, s. 43–53.

- Larsson, Anita (2003): "Förverkliga jämställdheten i PBL (plan och bygglagen)!" i *PLAN* 57(2003):1, s. 18–21.
- Larsson, Anita (2005): "Kön och rum i den fysiska planeringen" i Friberg, Tora (red) *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang* Stockholm: Östling bokförlag Symposium.
- Larsson, Anita (2006): "Makten över rummet: om genusperspektiv i samhällsplaneringen" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2006(27)2:3, s. 29–47.
- Larsson, Anita & Jalakas, Anne (2008): *Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv* Stockholm: SNS förslag.
- Lewander, Lisbeth & Lundsten, Elin & Dahlgren, Jenny (2008): *Forskningsöversikt rörande genusfrågor och räddningstjänst – en kunskapsöversikt för Räddningsverket (2008-10-22)*, Institutionen för kulturvetenskap/genusvetenskap, Göteborgs universitet.
- Listerborn, Carina (2002): *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik* Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Listerborn, Carina (2007): "Who speaks? And who listens? The relationship between planners and women's participation in local planning in a multi-cultural urban environment", *GeoJournal*, 70:61–74.
- Lundahl, Gunilla (1979): "Bygga och bo på kvinnors villkor" i *Form* 75(1979):6, s. 17–24.
- Sangregorio, Inga-Lisa (1994): *På spaning efter ett bättre boende: bygga och bo på kvinnors villkor*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Steg på väg: nationell handlingsplan för jämställdhet* (utarbetad av jämställdhetskommittén) SOU; 1975:56.

VTI är ett oberoende och internationellt framstående forskningsinstitut som arbetar med forskning och utveckling inom transportsektorn. Vi arbetar med samtliga trafikslag och kärnkompetensen finns inom områdena säkerhet, ekonomi, miljö, trafik- och transportanalys, beteende och samspel mellan människa-fordon-transportsystem samt inom vägkonstruktion, drift och underhåll. VTI är världsledande inom ett flertal områden, till exempel simulatorteknik. VTI har tjänster som sträcker sig från förstudier, oberoende kvalificerade utredningar och expertutlåtanden till projektledning samt forskning och utveckling. Vår tekniska utrustning består bland annat av körsimulatorer för väg- och järnvägstrafik, väglaboratorium, däckprovsningsanläggning, krockbanor och mycket mer. Vi kan även erbjuda ett brett utbud av kurser och seminarier inom transportområdet.

VTI is an independent, internationally outstanding research institute which is engaged on research and development in the transport sector. Our work covers all modes, and our core competence is in the fields of safety, economy, environment, traffic and transport analysis, behaviour and the man-vehicle-transport system interaction, and in road design, operation and maintenance. VTI is a world leader in several areas, for instance in simulator technology. VTI provides services ranging from preliminary studies, highlevel independent investigations and expert statements to project management, research and development. Our technical equipment includes driving simulators for road and rail traffic, a road laboratory, a tyre testing facility, crash tracks and a lot more. We can also offer a broad selection of courses and seminars in the field of transport.

HUVUDKONTOR/HEAD OFFICE

LINKÖPING

POST/MAIL SE-581 95 LINKÖPING

TEL +46 (0)13 20 40 00

www.vti.se

BORLÄNGE

POST/MAIL BOX 920

SE-781 29 BORLÄNGE

TEL +46 (0)243 446 860

STOCKHOLM

POST/MAIL BOX 55685

SE-102 15 STOCKHOLM

TEL +46 (0)8 555 770 20

GÖTEBORG

POST/MAIL BOX 8077

SE-402 78 GÖTEBORG

TEL +46 (0)31 750 26 00